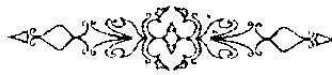

حقوق شروندی

مؤلفان:

دکتر شیما نادری، کیمیا قلی، میترا عرب کرمانی، الناز طوسی

وکلای پایه یک دادگستری

سیده مریم اصفی

کارشناس رسمی دادگستری

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور: حقوق شهروندی / مولفان شیما نادری... [و دیگران]

مشخصات نشر: تهران: پژوهاک عدالت، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۴۰ص.

ISBN: 978-622-7042-63-4

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت: مولفان شیما نادری، کیمیا قلی، میترا عرب کرمانی، الناز طوسی، سیده مریم آصفی.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۱۹-۳۲۴؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: حقوق مدنی -- ایران

Civil rights – Iran

موضوع: حقوق مدنی -- ایران -- تاریخ

Civil rights – Iran -- History

شناسه افزوده: نادری، شیما، ۱۳۶۳ -

Naden, Shima

رده‌بندی دیویی: ۳۴۶/۵۵

رده‌بندی کنگره: KMH۵۰۰

شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۵۱۰۱۰

حقوق شهروندی

مؤلفان: دکتر شیما نادری، کیمیا قلی، میترا عرب کرمانی، الناز طوسی، سیده مریم آصفی

ناشر: پژوهاک عدالت

چاپ: بهار ۱۴۰۰ - تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۴۲-۶۳-۴

قیمت: ۶۸۰۰۰ تومان

فهرست

۱	پیشگفتار.....
۴	مقدمه.....
۷	بخش اول: مفهوم حقوق شهروندی و میانی و سیر تاریخی آن.....
۹	فصل اول: بررسی مفهوم حقوق شهروندی و وجه تمایز آن با تابعیت.....
۹	گفتار اول: مفهوم حق.....
۱۱	گفتار دوم: مفهوم حق در حقوق ایران.....
۱۱	گفتار سوم: مفاد مفهوم شهروند و تمایز آن با تابعیت.....
۱۳	گفتار چهارم: تعریف شهروند در حقوق ایران.....
۱۴	گفتار پنجم: مفهوم حقوق شهروندی.....
۱۶	گفتار ششم: اهداف و ضرورت آموزش در حقوق شهروندی.....
۱۶	بند اول: اهداف و ویژگی‌های حقوق شهروندی.....
۱۷	بند دوم: ضرورت آموزش حقوق شهروندی.....
۱۸	فصل دوم: میانی و سیر تاریخی حقوق شهروندی.....
۱۹	گفتار اول: ریشه‌های حقوق شهروندی در یونان باستان.....
۲۰	گفتار دوم: ریشه‌های حقوق شهروندی در روم باستان.....
۲۱	گفتار سوم: سابقه تاریخی در قرون وسطی.....
۲۲	گفتار چهارم: انقلاب فرانسه و حقوق شهروندی.....
۲۲	گفتار پنجم: مفهوم شهروندی در اسلام.....
۲۳	گفتار ششم: حقوق شهروندی در ایران.....
۲۷	بخش دوم: حقوق شهروندی در آینه قوانین موضوعه داخلی.....
۲۸	فصل اول: بررسی حقوق شهروندی در نظام کیفری.....
۲۹	گفتار اول: جایگاه دادسرا در حفظ حقوق شهروندی و احقاق حقوق عامه.....
۳۰	بند اول: دعاوی ناشی از جرم.....
۳۱	بند دوم: وظیفه دادسرا در احقاق حقوق عامه.....
۳۲	الف. کشف جرم و مفهوم آن.....
۳۳	ب. تعقیب متهم.....
۳۴	ج. نظارت بر فرآیند تحقیقات دادیاران و بازپرسان.....
۳۴	د. تحدید اختیارات مقام تحقیق.....
۳۵	۱- ارجاع پرونده.....
۳۶	۲- نظارت.....
۳۶	۳- تبعیت.....

۴. نحوه عملکرد بازپرس در مواجهه با مشکلات ایجاد شده..... ۳۶
- هـ. صدور کیفرخواست ۳۷
- و. حضور در جلسات دادرسی..... ۳۷
- ز. حق تجدیدنظر خواهی..... ۳۸
- ح. اجرای حکم..... ۳۸
- گفتار دوم: رعایت حقوق شهروندی در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی..... ۳۸
- بند اول: ضابطین و مقامات قضایی..... ۴۰
- بند دوم: اقدامات قانونی پس از کشف جرم..... ۴۰
- بند سوم: احضار و جلب متهم..... ۴۱
- بند چهارم: تحقیق از متهم..... ۴۲
- بند پنجم: تأمین کیفری..... ۴۲
- بند ششم: اشیاء و اموال بدست آمده از جرم و تعیین تکلیف نسبت به آنها..... ۴۴
- بند هفتم: پایان تحقیقات مقدماتی..... ۴۵
- گفتار سوم: حقوق شهروندی در مرحله دادرسی و اجرای احکام:..... ۴۵
- بند اول: دادرسی منصفانه و عادلانه..... ۴۵
- بند دوم: اجرای احکام..... ۴۶
- گفتار چهارم: حقوق شهروندی در نظام کیفری ایران..... ۴۸
- بند اول: منع تعقیب و تحقیق نادرست و محروم ساختن متظلم از دادخواهی..... ۴۹
- الف. منع تعقیب و تحقیق نادرست..... ۴۹
- ب. منع محروم ساختن متظلم از دادخواهی..... ۵۱
- بند دوم: منع تحصیل دلیل به طرق نامشروع..... ۵۲
- الف. نظام دلایل قانونی و تحصیل دلیل به طرق قانونی..... ۵۲
- ب. آثار عدم رعایت صحت در تحصیل دلیل نسبت به مرتکب عمل غیرصادقانه..... ۵۳
- ج. منع توقیف و مجازات غیر قانونی..... ۵۴
۱. توقیف غیرقانونی..... ۵۴
۲. مجازات غیرقانونی..... ۵۵
- د. منع شکنجه و تحقیر و توهین..... ۵۶
۱. منع تحقیر و توهین..... ۵۸
۲. حق سکوت..... ۵۹
- هـ. منع محروم ساختن متهم از دسترسی به وکیل و دادرسی عادلانه..... ۶۰
- فصل دوم: بررسی مبانی حقوق شهروندی در قواعد فقهی..... ۶۳
- گفتار اول: قاعده اتلاف..... ۶۳

۶۲	بند اول: مدارک و مستندات قاعده.....
۶۳	الف. قرآن کریم.....
۶۴	ب. سنت.....
۶۵	ج. اجماع.....
۶۵	د. بناء عقلاء.....
۶۵	بند دوم: بررسی عمد و خطا/ علم و جهل در قاعده اتلاف.....
۶۶	بند سوم: شرط ضمان اتلاف.....
۶۶	الف. تحقق موضوع اتلاف.....
۶۶	ب. مالیت داشتن مال تلف شده.....
۶۶	ج. دخالت انسان یا واسطه و بی واسطه.....
۶۷	د. تعلق تلف به غیر.....
۶۷	هـ. غیر مشروع بودن اتلاف.....
۶۷	و. محترم بودن مال تلف شده.....
۶۸	گفتار دوم: قاعده تسبیب.....
۶۸	بند اول: موارد استعمال.....
۶۸	بند دوم: مدارک و مستندات سبب.....
۷۰	گفتار سوم: قاعده لاضرر.....
۷۰	بند اول: مفهوم قاعده.....
۷۱	بند دوم: چگونگی پیدایش قاعده لاضرر.....
۷۲	بند سوم: بررسی انواع ضرر به غیر.....
۷۴	بند چهارم: مفاد قاعده لاضرر.....
۷۵	بند پنجم: مواد قانونی قاعده لاضرر.....
۷۵	الف. قانون اساسی.....
۷۵	ب. قانون مدنی.....
۷۶	گفتار چهارم: قاعده لاجرح.....
۷۶	بند اول: مدارک و مستندات قاعده لاجرح.....
۷۶	الف. آیات.....
۷۷	ب. روایات.....
۷۷	ج. عقل و بناء عقلاء.....
۷۷	بند دوم: مصادیق قاعده عسر و حرج.....
۷۸	بند سوم: تعارض بین قاعده لاضرر و لاجرح.....
۷۹	گفتار پنجم: قاعده اقدام.....
۷۹	بند اول: مدارک و مستندات این قاعده.....

پیشگفتار

منشور حقوق شهروندی لیستی از مهمترین حقوق شهروندان یک کشور است. نخستین منشور با این نام در ایران باستان در ۵۲۸ سال پیش از میلاد توسط کوروش کبیر پادشاه امپراتوری بزرگ ایران و شاه سلسله هخامنشی هنگام فتح بابل صادر شد و بر روی استوانه گلی معروف به منشور کوروش حک گردید و مهمترین اصل آن آزادی دین بود. بعد از قرن‌ها در بریتانیا که نتیجه یک قرن مبارزه (قرن ۱۷ میلادی) بین پادشاهان استوارت از یک سو و مردم و پارلمان انگلیس از سوی دیگر بود با نگاهی به ماگنا کارتا نوشته شد پس از آن در ۱۵ دسامبر ۱۷۹۱ منشور حقوق شهروندی ایالات متحده به تصویب رسید که بر پایه ماگنا کارتا، منشور حقوق شهروندی بریتانیا و مبارزه‌های کلنی نشین‌ها با امپراتور و پارلمان بود.

در ۲۹ آذر ۱۳۹۵ منشور حقوق شهروندی ایران به امضاء رئیس‌جمهور وقت حسن روحانی رسید و از طریق پیامک به مردم ابلاغ شد. نسخه اول این سند در ۵ آذر ۱۳۹۲ تدوین و ارائه شده بود.

حقوق مطروحه در فهرست مندرج در این منشور به شرح ذیل است:

حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی - حق کرامت و برابری انسانی - حق آزادی و امنیت شهروندی - حق مشارکت در تعیین سرنوشت - حق اداره شایسته و حسن تدبیر - حق دسترسی به اطلاعات - حق آزادی اندیشه و بیان - حق مسکن - حق تابعیت - حق دسترسی و مشارکت فرهنگی - حق محیط زیست سالم و توسعه پایدار - حق دسترسی به فضای مجازی - حق حریم خصوصی - حق تشکیل، تجمع و راهپیمایی - حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد - حق تشکیل و برخورداری از خانواده - حق برخورداری از دادخواهی عادلانه - حق اقتصاد شفاف و رقابتی - حق اشتغال و کار شایسته - حق رفاه و تأمین اجتماعی - حق آموزش و پژوهش - حق صلح، امنیت و اقتدار ملی

هدف از این منشور طرح و بیان حقوق شهروندی است؛ حقوقی که شامل همه شهروندان اعم از دین، جنسیت، قومیت و ... می‌شود و مهم تر آن که منشور به ذکر مواردی می‌پردازد که دولت‌ها مکلف به تأمین آن حقوق برای شهروندان هستند.

این منشور نه لایحه است و نه مصوبه دولت؛ بلکه جمع‌آوری اصول قانون اساسی و

قوانین و مصوبات قبلی است که همه آن‌ها مراحل قانونی خود را طی کرده اند. تنها کاری که در این میان شده است جمع‌آوری و مستندسازی و دسته‌بندی این حقوق است. تدوین منشور حقوق شهروندی فی‌نفسه امری پسندیده است که در راستای تکمیل، تبیین و تشریح حقوق موسوم به حقوق ملت در قانون اساسی است و می‌تواند بسیاری از نقاط مبهم و مجمل قانون اساسی و قوانین عادی را پاسخ داده و خلاءهای قانونی موجود را پر کند به شرطی که بسترهای مناسبی برای طی کردن پیرویه قانونی شدن منشور فراهم شود. مهمترین نقطه قوت این منشور توجه به حقوق شهروندی به ویژه تکالیف دولت در این باره به مثابه " برنامه خط مشی دولت " در چهارچوب " قانون اساسی " " شرع مقدس اسلام " و سایر " قوانین و مقررات " است و دولت قصد دارد در این چهارچوب و در قالب لوایح پیشنهادی به اصلاح قوانین گذشته و یا پیشنهاد جدید اقدام کند. تدوین این منشور از مطالبات به حق مردم است و ثابت کننده نظام مردم سالاری دینی نظام جمهوری اسلامی ایران در جهان است. به دلیل بیان جزئیات و نیز توجه به ظهور پدیده‌های اجتماعی نوین همچون گسترش شبکه‌های اجتماعی و قائل شدن حق استفاده آزادانه از آن برای شهروندان و نیز حق دسترسی به اطلاعات، سند مناسبی برای پاسخگویی به مطالبات مدنی مردم است. از دیگر نقاط قوت این منشور می‌توان به تعیین دستیار ویژه رئیس جمهور برای تحقق حقوق مندرج در این سند، الزام دستگاه‌های تابع قوه مجریه به اجرای آن و پاسخگویی هر ساله رئیس جمهوری به مردم در این زمینه اشاره کرد.

علیرغم همه این نکات مثبت با وجود معرفی این منشور به عنوان منشور حقوق شهروندی هیچ گونه تعریفی از شهروندی، حقوق، حقوق شهروندی، مشخصه و ارکان آن و دیدگاهها و تمایزات حقوق شهروندی با حقوق مدنی و حقوق بشر برای تدوین کنندگان به روشنی قابل درک نبوده گویی که تفاوتی میان آن‌ها وجود ندارد.

از دیگر نقاط ضعف این منشور آن است که سندی است در چهارچوب نظام حقوقی موجود، غیر الزام آور و فاقد هرگونه ضمانت اجراهای قوی، صریح و شفاف قانونی. هر چند ساز و کارهایی در پایان آن آمده است ولی محدوده صلاحیت این سازمان‌ها مشخص نیست و اگرچه بر شرح و بسط حقوق شناسایی شده و تحقق توسعه حقوق جدید تأکید دارد و با کاهش محدوده حقوق شهروندی مخالف است ولی در واقع حرفی فراتر از قوانین اساسی و عادی برای گفتن ندارد این، یعنی برای برخی از شهروندان

همچون اقلیت‌های مذهبی و نژادی که در قانون اساسی به رسمیت شناخته نشده اند
 اوضاع همچنان تغییر نکرده است. فلذا برای این منظور باید ساز و کاری تهیه نمود که
 حمایت اجرایی آن صرفاً دولتی نبوده و نقش نهادهای عمومی و مدنی در آن نیز پررنگ
 و شامل نظارت عام و همگانی باشد. همچنین در مقوله حق محیط زیست و توسعه
 پایدار که از جمله حق‌های مطروحه در فهرست مندرج در این منشور بوده تبیین خاصی
 از آن ارائه نشده و علی‌رغم آن که حیات و حفاظت از محیط زیست انسان و کمک به
 بهبود آن موضوع مهمی در راستای دستیابی به توسعه پایدار مزبور به شمار می‌رود لکن
 تعاریف واضحی از این حق نگردیده است. بنابراین به منظور دستیابی به فهم و درک
 دقیق این حق الهی و سایر حقوق مسلم و بدیهی شهروندان سعی نمودیم که با بیان
 تعاریف و تمایز واضح این مفاهیم مربوط به حقوق شهروندی و با بسترسازی‌های ذهنی
 در این کتاب نقش ناچیزی در راهگشایی به جهت اجرای هرچه دقیق‌تر این حقوق در
 جامعه داشته باشیم.